

СТАНОВИЩЕ

от

проф. д.ф.н. Боян Йорданов Вълчев

по конкурса за заемане на академичната длъжност **доцент**

по професионално направление

2.1. Филология (теория и практика на превода – гръцки език),

обявен в бр. 58 от 26.07.2016 г. на Държавен вестник

Гл. ас. д-р Драгомира Василева Вълчева е единствен кандидат в обявения конкурс за доцент по професионално направление 2.1. Филология (теория и практика на превода – гръцки език) за нуждите на Катедрата по класическа филология във Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет.

Оценка за хода на конкурса и за документацията

Конкурсът е предвиден за нуждите на Катедрата по класическа филология в Софийския университет, където е налице необходимият хорариум от лекционни часове за обявената академична длъжност. По конкурса са постъпили всички изискващи се от Закона за развитие на академичния състав и от Правилника на Софийския университет за придобиване на научни степени и академични длъжности документи (вж. описа). В резултат на огледа на сроковете, през които е преминала процедурата, и на представените документи и научни трудове установих, че конкурсът протича в съответствие с изискванията на Закона и на Правилника на Софийския университет. Не откривам нарушения на предвидената процедура и при избора на научното жури и на рецензентите.

И едно изявление за протокола: Тъй като с кандидатката носим едно и също фамилно име, трябва да заявя, че не сме роднини и дори не се познаваме лично.

Личностно и кариерно развитие на гл. ас. д-р Драгомира В. Вълчева

Драгомира Василева Вълчева е родена през 1969 г. в гр. Враца. За личностното ѝ развитие е изиграла решителна роля Националната гимназия за древни езици и култури в София, където тя учи от 1983 до 1988 г. Завършва я със златен медал. А преди това бива отличена с три награди на различни средношколски конкурси. Следването (1988–1993) в специалността Класическа филология дооформя профила ѝ и окончателно я насочва към академична кариера. От 1993 до 2003 г. е асистентка в Катедрата по класическа филология (най-напред като хонорувана, а след това и като щатна преподавателка). През 2003 г. защитава докторска дисертация на тема „Динамичната система на средногръцките пространствени предлози според корпус от византийски рицарски романи (XIII–XV в.)“, която за съжаление не е издадена като отделна книга, но са публикувани отделни нейни части, оформени като самостоятелни статии (вж. позиции 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12 в приложения списък № 7а). От 2003 г. и досега е главна асистентка в същата катедра.

За характеристиката ѝ като преподавателка и преводачка е от особено значение втората ѝ университетска специалност – новогръцки език. В списъка на публикациите са посочени 8 избрани превода от старогръцки и новогръцки на български език, публикувани като отделни книги или в сборници. През 1999 г. е наградена от Съюза на преводачите за превода ѝ от новогръцки език на романа „Третото венчило“ от Костас Тахцис.

Драгомира Вълчева е била на три специализации в чужбина (1995–1996 г. и 1999 г. в Атина, а през 2007 г. в Париж).

Успоредно с преподавателската и научната си работа Драгомира Вълчева се включва активно в живота на академичната общност. Тя членува в Дружеството на неоелинистите в България (членуващо в European Society of Modern Greek Studies), а от 2011 г. и досега е негова председателка, член е също така на Дружеството по класически изследвания в България (членуващо във FIEC).

Преподавателска дейност

В Софийския университет гл. ас. д-р Драгомира Вълчева е преподавала и преподава различни учебни дисциплини в двете степени. В бакалавърската степен – лекции по Новогръцка граматика (част 3: Глагол, и част 4: Синтаксис), по Увод в теорията на превода и Преводът като пренос на култура, и упражнения по Новогръцки език (практически курс – I, II, III, IV, V, VI, VII и VIII част) и Старогръцки език; в магистърската степен – лекции по История, теория и практика на превода и упражнения по Специални функционални езици I (обществено-политическа лексика). Освен в Софийския университет е чела лекции и в университетите в Букурещ и Солун.

Не познавам лично Др. Вълчева и нямам собствени наблюдения от нейната преподавателска дейност. От изказвания на колеги, които имат пряк досег с кандидатката и нейните студенти, оставам с впечатлението, че тя е добре подготвена преподавателка и се ползва с уважение сред студентите. Има добро име и сред академичната общност.

Представени научни трудове

Като изследователка гл. ас. д-р. Др. Вълчева се представя с библиографски списък от 1 монографична книга и 29 научни статии, публикувани от 1996 до 2016 г. в различни списания и сборници у нас и в чужбина на български, гръцки, румънски, френски и английски език. В списъка на публикациите е включена и дисертационната теза, макар че тя не е издадена като цяло. Тъй като научните и преподавателските занимания на Др. Вълчева са свързани пряко и с превода, тук трябва да се споменат и редицата преводи от старогръцки и новогръцки на български език, посочени в списъка с публикациите. Тези приноси на кандидатката споменавам само за пълнота и за да очертая по-пълно научноизследователския и преводаческия ѝ профил. Те няма да бъдат обект на разглеждане тук, макар че представляват значителен интерес с разнообразните си теми и умели интерпретации. При посочването на отделните публикации използвам списък № 7а, а не списък № 7б, който съдържа публикациите от № 19 до № 29 от списък № 7а, но с номерация от 7 до 15, като към него са добавени и три предадени за печат, но все още непубликувани статии, две от които са свързани пряко с темата на монографията, посветена на списание „Любословие“ (позиции 17 и 18 в списък 7б).

Централно място в становището отреждам на монографията „Любословие на Константин Фотинов: Просвещението в български превод“, с която Др. Вълчева участва в конкурса. Нея аз възприемам като хабилитационен труд, макар че в Закона и Правилника не се използва този термин. Интересът на кандидатката към личността и делото на Константин Фотинов има вече няколкогодишна история. Първата ѝ публикация по темата е през 2010 г. и през следващите години този интерес се е задълбочил и е станал траен, за да доведе до създаването на цялостна монографичен труд през изтичащата година. През периода са публикувани 5 статии (позиции 20, 21, 22, 25 и 29 в списък № 7а и позиции 17 и 18 в списък № 7б), научноизследователският материал от които е влят в тъканта на монографията. Освен публикациите, които пряко засягат темата на монографията, кандидатката е издала и други свои изследвания, които

я засягат фоново и допълват цялостната представа за взаимоотношенията между нашата възрожденска и гръцката култура и книжовност и изобщо ситуацията на Балканите през XIX в. (напр. позиции 11, 19, 23, 24, 26, 28).

Монографията „*Любословие* на Константин Фотинов: Просвещението в български превод“ е разположена върху 369 страници и е структурирана в 9 глави, Заключение и Библиография. Самото заглавие е много находчиво формулирано и много ясно и точно посочва и определя задачата, която си е поставила за решаване изследователката. От една страна, тя търси изясняване на теоретични постановки, свързани с преводознанието, а от друга, проследява и анализира онези страни от списание „*Любословие*“, които имат отношение към превода и по-широко – към транслацията на елементите от изходния език чрез езиковите компоненти на целевия език. В уводната глава са изложени редица от проблемите, стояли пред науката за превода през последните десетилетия, като са проследени становищата, оспорващи се частично или надграждащи и допълващи се хронологически (вж. с. 10–35). След обстойното изложение, свързано с изясняването на важни теоретични постановки, авторката възприема и обосновава избора на свой специфичен подход, като адаптира метода на Г. Тури, но се опира и на някои елементи от концепцията на Льофевър (с. 38). Много важно е да се посочи виждането, декларирано още в началото на изследването, за характеристиката на превода, свързано с изходния текст, с преводача, целевия потребител и с редица още обстоятелства – „кой и за кого превежда, кога, защо и как превежда и защо именно по този начин“, т.е. „изследваният корпус [...] да бъде разгледан в своите отношения с всички останали културни системи и подсистеми, с които си взаимодейства“ (с. 7). Това авторката е приела за свой ръководен модел и подход, което личи ясно при прочита на цялостното изследване, където те са приложени последователно и неотклонно. Това прави изследването модерно и интердисциплинно.

Втората глава (с. 39–83) прави един сравнително кратък, но базисен и удивително уплътнен и лишен от отклоняваща се от основната тема информация преглед на обстоятелствата през първата половина на XIX в., които имат отношение към списание „*Любословие*“. Авторката обглежда сбито важните процеси в областта на българската просвета, книжовна култура и книжовен език, като проследява незадоволителното състояние на българското образование, недостигащата учебна книжнина, анализира възгледите на даващите облика на епохата книжовници и учители за образованието и същността на знанието, дава сведения за авторите на оригинална книжнина и за преводачите, като посочва концепциите им за превода и езика, и достига дори до спонсорите и цензорите и, разбира се, до състоянието на четящата публика. Естествено, не са подминати и гръцките идейни влияния, които са свързани главно с разпространяваните идеи на живеещия в Париж Кораис, който обаче се ползва с огромен авторитет както сред гръцките, така и сред българските книжовници и педагози. От особена важност е идеята на Кораис за ролята, която би играло едно периодично издание, списвано на съвременния общоговорим гръцки език и съдържащо материали, публикувани в пресата в различни европейски градове, но и информации за събитията в самата Гърция. Тази идея се реализира най-напред от Ἐριῆς ὁ Λόγιος (списание, известно като „*Логиос Ермис*“ ‘Ученият Хермес’, 1811–1821). Кораис вижда това начинание като възможност за „преливане към гръците на постиженията на просветените народи“. Ето я всъщност първоидеята за основаването и на едно българско енциклопедично просветителско издание, която подема К. Фотинов в началото на 40-те години. Авторката посочва още тук, че „чрез дръзкото съчетаване на традиционни и новаторски елементи неговото списание *Любословие* се оформя като завършена подсистема, която се настанява на централно място в общата система на

българската култура през втората четвърт на XIX век“ (с. 71). В последната част на Втора глава (с. 71–82) Др. Вълчева прави общ преглед на концепциите на К. Фотинов и сочи мястото на „Любословие“ в българския книжовен и просветителски процес. Обобщавайки приноса на К. Фотинов и неговото списание, тя с основание сочи, че „проектът *Любословие* се вписва напълно естествено и изоморфно в културното движение през втората четвърт на XIX век. Що се отнася обаче до избора на средството, мащабите на замисъла, конкретните задачи и стратегии, той решително го надгражда и извежда до следваща, по-висока развойна фаза“ (с. 82).

Глава 3 (с. 84–97) разглежда състоянието на образованието сред българите и гърците, като е отделено значително място за описание и анализ на гръцката образованост и е посочена приемствеността между византийската и новогръцката образователна система. Не е пропуснато да бъде отбелязан и фактът, че за разлика от нас гръцките образователни традиции и система се запазват и през годините на османското владичество, което се дължи в най-голяма степен на привилегированото положение на Вселенската патриаршия. Като последен дял от тази част е проследено образованието на Константин Фотинов (с. 97–114). Посочени са отделните „станции“ на училищното образование и редицата неясноти, които се дължат на недостига на данни. Специално място е отделено на становищата относно това, дали К. Фотинов е учил в Кидония или Смирна. Като се позовава на налични спомени и документи, авторката се присъединява към застъпваната и от други изследователи теза, че той е завършил гимназията (академията) в Кидония (днешния Айвалъ), макар и да признава, че аргументите ѝ са по-скоро хипотетични. Тази част съдържа много интересни сведения за образователните заведения в Кидония, Смирна и Хиос и за работилите в тях просветители, които са малко известни на изследователите българисти. Тази част е от голямо значение за изграждането на образа на К. Фотинов като високо образован за своето време човек. Кариерата на Фотинов като учител в Смирна (той открива училището си през 1828 г.) идва съвсем логично като продължение на придобитото високо и многостранно образование.

Глава 4 (с. 115–132) е посветена на ролята и мястото на протестантските мисионери в Смирна, които са тясно свързани с възможността да се основе списание „Хранилище за полезни знания“, основано и печатано в тяхната печатница (1837–1844). Връзката между Фотинов и „Хранилището“ е лесно проследима, макар и дълго време да не е била забелязана и изследвана подробно от българската наука. Фотинов не само е познавал списанието, но дори е изпълнявал ролята на коректор на последния му брой (май 1844 г.). Самото „Хранилище за полезни знания“ е идеен първообраз на „Любословие“, а първообраз на „Хранилището“ е английското „The Penny Magazine“. Докато „Хранилището“ е подкрепяно, но и контролирано от протестантските мисионери, то „Любословие“ е рожба и дело единствено на К. Фотинов, който е финансово и институционално независим от американските мисионери, но умело се възползва от проправения от тях път (с. 128).

Др. Вълчева съставя корпус от публикуваните в „Любословие“ материали и при успореден прочит на дигитализираните издания идентифицира 157 успоредици (заемки) от „Хранилището“, които реално съставляват около половината от обема на „Любословието“ (с. 6). Дори само това обстоятелство представлява сериозен научен принос на авторката. Ив. Шишманов установява само две успоредни двойки (но той е разполагал само с петата годишнина на „Хранилището“), а В. Пундев 30 години по-късно посочва други 17 двойки. Благодарение на това изследване може да се смята, че вече разполагаме с пълен списък на заетите от „Хранилището“ материали.

От Глава 5 (с. 133–194) започва конкретният анализ на натрупания корпус от материали в „Любословие“. В началото авторката е направила един кратък оглед на

наличната литература, разглеждаща историята на българския книжовен език през XIX в. Тя показва добра информираност в тази област, макар че се позовава и на редица изследвания, които до голяма степен са загубили „първоначалната си свежест“ и вече се смятат за частично неактуални (като се изключи например изследването на М. Димитрова – с. 135–136). Тъй като Др. Вълчева не е българистка, това обстоятелство не е от голямо значение, а и тази част има по-скоро интродукционен характер. Оттук нататък авторката задълбочено и подробно изследва особеностите на използваните от К. Фотинов езикови средства в „Любословие“. Тя скрупулъзно е посочила вариативността в областта на фонетиката (разбирай графиката) и морфологията. Направен е подробен анализ, като навсякъде са приведени съответни примери. Поради обилието на материала не е възможно, а и не се налага, тук да се прави описание и анализ на постигнатото от авторката. Тази част има истински проучвателски характер, изпълнена е с особено старание и отразява натрупаните от авторката знания за историята на езика ни, за диалектите и техните особености и за черковнославянския език. Сред многобройните наблюдения изпъква например изводът, че когато изоставя членните форми, К. Фотинов, верен на усета за морфологичната конструкция на езика ни, ги замества най-често с показателни местоимения, които по принцип представляват до голяма степен синоними на членовете. Авторката отбелязва, че необработеният все още книжовен език в „Любословието“ се дължи до голяма степен на откъснатостта на Смирна от компактното българско землище, където процесите по това време вече са в значително напреднал стадий. Отбелязана е и диалектната хетерогенност, която характеризира езиковото градиво на списанието.

Глава 6 (с. 242–264), Глава 7 (с. 265–296) и Глава 8 (с. 297–317) са посветени на наблюденията върху преводните стратегии в изследвания корпус. Авторката ги е структурирала в три дяла:

1. стратегии, назовани „интралингвистични“, предизвикани от граматичната структура и особености на изходния и/или на целевия език,
 2. стратегии, произтичащи от речниковия състав на двата езика, определени като „интра- и екстралингвистични“, и
 3. стратегии, довели до различни промени в изходните материали, именувани като „екстралингвистични“ и определени най-общо като „пренаписване“.
- Проучването е извършено безупречно и с умело боравене както с езиковите особености на гръцкия и българския език, така и с установените теоретични преводаведски и езиковедски постановки. Тези три глави заедно с Глава 5 имат централно място в изследването и могат да се определят най-общо като приноси за филологическата българистика. Поради обилието на изложения съдържаш се в тях конкретен материал няма смисъл да правя анализ на проучените и структурирано изложени езикови елементи и явления в тези глави. Те, обобщено казано, са изпълнени със завидна прецизност и вещина. В дух на градивна критика ми се струва уместно да кажа, че винаги са ме смущавали термините „екстралингвистичен“, „интралингвистичен“ и под. Те звучат твърде претенциозно и изкуствено и някак показно и помпозно научно. В българистиката те от доста време се избягват, като са заменени с българските им съответствия. Аз не бих употребил и термина „амплификация“ за описаните в тези глави явления. Добре е да обърна внимание и на факта, че у нас никога не е имало действително изявен пуризм (езиково чистачество), а ориентализмите естествено са отпадали с отласкването на нашата култура от Ориента. Има няколко книжовници, които заявяват пуристична концепция, но те са единици и обикновено съвременниците се отнасят към тях с ирония. Поставянето на пояснителна дума или думи (в скоби или без скоби) или използването на разширени изрази при преводите на отделни думи е предизвикано не от пуристични подбуди, а за да се разбере смисълът на изказаното, за

което в широка обичайна употреба има турцизъм. Такива примери има безброй – като почнем от Рибния буквар, минем през граматиките на Неофит Рилски и Иван Богоров и стигнем до издания през 50-те и 60-те години на XIX в. В това отношение К. Фотинов е напълно в унисон с протичащото в нашата езикова територия и книжнина. И като започнах с няколкото наистина добронамерени бележки, искам да спомена тук и това, че авторката е използвала наименованието Ипекска патриаршия (с. 99), което е турцизъм, а е редно да се използва обиходното у нас славянско название – Печка патриаршия (от град Печ). Авторката е споменала 1767 г. за дата на прекратяване на съществуването ѝ и приобщаването ѝ към Вселенската патриаршия. Всички известни ми източници сочат 1766 г., а през 1767 г. е „закрита“ Охридската архиепископия. Иначе авторката е посочила много точно ролята на Печката патриаршия, където (за разлика от североизточната и други части на нашето землище) е имало доста висока черковнославянска грамотност. Същото се отнася и за Охридската архиепископия. Неслучайно първите наши възрожденски просветители идват от тези краища. Това в българистиката някак се подминава тихомълком, а то носи важни за нацията ни последици през XIX и XX в., част от чиито причини не се отчитат. Ще си позволя да обърна внимание и на това, че чисто механично редица автори говорят за книжовноезикови *школи* през втората четвърт на XIX в. – едно виждане, което вече се смята за преодоляно. Затова бих посъветвал авторката да употребява терминът (думата) *школа* предпазливо и с уговорки. Съществено е обстоятелството, че изповядваните от К. Фотинов езиково-строителни идеи не се покриват със собствената му езикова практика – у него това е много силно изразено, за разлика от множество негови съвременници. И още една препоръка към авторката – днес вече е по-подходящо и възприето научните трудове да се пишат в 1. лице единствено число (а не в *pluralis majestatis*), което в най-висока степен е израз на отговорността, която ученият лично поема.

Глава 9 (с. 318–353) е реално едно продължение на изложеното в предходната глава, като са разгледани разширено и много подробно 3 конкретни случая на „пренаписване“.

Непременно трябва да се спомене и очарователният и много наситен с информация за Смирна „Екскурс“ (с. 195–241). Сведенията в него са много полезни, но за съжаление слабо известни в българистичната наука. Единствено ме учуди, че авторката е отделила място на сведенията за какви ли не етноси, а за българите там няма отделна част.

Заклучението (с. 354–359) представлява сбито обобщение на резултатите от направеното проучване и изводите, до които е стигнала авторката, и реалистично показва приносните моменти в него.

Следва библиографски списък на използваната литература. Той включва общо 163 заглавия (69 на кирилица, 68 на латиница и 26 с гръцкото писмо). Този сравнително обемен корпус показва Др. Вълчева като начетена и добре и многостранно информирана изследователка в нейната област. За мое учудване сред изброените заглавия не открих книгата на Кр. Даскалова „Грамотност, книжнина, читатели и четене в България на прехода към Новото време“, книгите на Н. Генчев „Българско възраждане“ и „Българска възрожденска интелигенция“, студията на Й. (Ю.) Иванов „Константин Г. Фотинов“, която споменавам тук малко по-нататък, епохалната книга на Г. Гачев „Ускоренное равниие литературы (на материале болгарской литеатуры“, книгата „Българска диалектология“ на Ст. Стойков. Ако авторката не ги познава, ще е добре да ги прегледа, защото те ще обогатят и разширят познанията ѝ за процесите през Възраждането.

В документацията са дадени данни за откритите цитирания на разработките на кандидатката, които показват, че те са познати на специалистите и ценени от тях.

По-горе споменах някои не особено съществени критични бележки, които тук искам да допълня с два много сериозни пропуска. Всички научни съчинения задължително трябва да включват индекс на термините, а в случая и на споменатите лица. Също така вече се смята за абсолютно задължително изданията да се придружават от резюмета на български, на английски, добре е и на руски, а в случая и на гръцки език. За съжаление монографията вече е издадена и тези пропуски не могат да бъдат отстранени.

И преди да завърша искам да кажа още нещо за личността на Константин Фотинов, който не спада към най-популярните наши възрожденци и на когото са посветени сравнително малобройни изследвания, макар че името му мимоходом или целенасочено се споменава често в много студии (и кръстословици), но като цяло неговата личност и дело се изчерпват с характеристиката „издател на първото българско списание“. Хронологически първи биограф на К. Фотинов е Й. (Ю.) Иванов, който публикува една неголяма студия по случай 50-годишнината от издаването на „Любословие“ малко преди доста обширната студия на Ив. Шишманов. Тази работа може би не е позната на Др. Вълчева, защото не е цитирана никъде и липсва в библиографския списък. В тази студия Й. Иванов характеризира по много странен начин К. Фотинов като „една посредствена, ако щете, но във всеки случай честна и чиста личност...“. Тази първа оценка бива бързо забравена от по-сетнешните изследователи, сред които, разбира се, изпъкват Ив. Шишманов, Б. Пенев, М. Арнаудов и др., но независимо от това той си остава малко познат на широките интелегентски кръгове и на научните среди. Затова изследването на Драгомира Вълчева представлява едно ново и модерно осъществено насочване на вниманието към този ранен наш възрожденец и неговото дело. Сам той оценява своя принос така: „Аз поставих камен уголньий и показах стези, които като последува человек, намира пут правий, благополучний и спасителний.“ Аз самият се блазня от мисълта, да свържа името Фотинов, което сигурно произлиза от името на баба му Фота, с гръцката дума за светлина – едно име, което възрожденецът сигурно неслучайно е предпочел и заради символното значение. Малко е известен и фактът, че през 50-те години, когато се преселва в Цариград, той с жар се залавя за издаването на следващо списание – „Лист любословний, повестний и торжищний“, който не е видял бял свят поради смъртта му през 1858 г. През същата тази 1858 г. – в една вече много напреднала фаза от развитието на Възраждането – Ив. Богоров казва: „На днешното време най-лесното и най-мъчното е да пише человек български.“ Можем да си представим колко мъчнотии е срещал К. Фотинов при недостигащия лексикален фонд и липсващото стилистично разслоение през първата половина на 40-те години. Още в пробния брой на „Любословие“ той казва: „... писателят трябва да говори в списанието си така, каквото е навикновен народат и каквото той дума по навикновението на народа, за кого и писанието бива, защо каква полза и добро може да биде от списание, ако не би го разумевал народат?“ И по-нататък: „Богарският язык е много сиромах от благоречието, понеже не е употребен сос учението и затова на секо място има свойства навикновенни, които на други места са непознаваеми и не можат да са разумеват, за кое имам и я много попечение и труд да би угодил с писанието ми и много радим да би било лесно да го разберат читателите, и затова сам радил – колкото е възможно да е на просто и разумно, кой аз сам знам какво много речи се намеруват, които секий разумева, но що да реча, като се не описува с други речи онова, що говорим.“ Ето я езиковата платформа на книжовника, до разбирането на която съществено ни доближава изследването на Др. Вълчева.

Заклучение

Представените тук факти показват гл. ас. д-р Драгомира Вълчева като опитна, утвърдена и авторитетна университетска преподавателка и информирана и веща изследователка и преводачка. Представените в конкурса разработки имат както тясно езиковедски, така и интердисциплинен характер. Те носят конструктивен новаторски заряд и представляват сериозен научен принос към филологическата българистика и грецистика и нашата и балканската културна история. Непременно трябва да изтъкна, че настоящата процедура е закъсняла, а Др. Вълчева е трябвало още преди няколко години да подготви хабилитационен труд.

Всичко казано дотук ми дава основание убедено да предложи избирането на гл. ас. д-р Драгомира Василева Вълчева на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (теория и практика на превода – гръцки език) в Катедрата по класическа филология в Софийския университет и да гласувам положително. Призовавам за същото и останалите членове на научното жури.

проф. д.ф.н. Боян Вълчев,
Катедра по български език
на Софийския университет

18.11.2016 г.